

УДК 340.12

СПРАВЕДЛИВІСТЬ І ЗАБОРОНА ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Тарас Полянський

Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, 79000 Львів, Україна
e-mail: polianskyi.t@gmail.com

Проаналізовані філософсько-правові аспекти справедливості, котрі є суттєвими для оцінки соціально-правової значимості такого здійснення права, яке може виявитися його зловживанням. Стверджується, що для правильної кваліфікації поведінки як зловживання правом є необхідною констатація її несправедливості. Під останньою розуміється відсутність збалансованості потреб (інтересів) одних суб'єктів правових відносин з потребами (інтересами) інших.

Ключові слова: зловживання правом, справедливість, природне право, баланс потреб.

Вступні зауваги. Поведінка, котра за своєю сутністю є зловживанням правом, зазвичай вчинюється у межах формальних вимог законодавства чи інших джерел права. Відтак, кваліфікування такої поведінки як протиправної (незаконної) чи підставно застосувати за її вчинення юридичну відповідальність здебільшого є нелегким, а інколи й практично неможливим завданням. Зважаючи на це, окрім позитивно-правової вимоги дотримання настанов формалізованого (об'єктивованого) права, потрібно застосовувати й інші – зокрема, природно-правові – критерії. До останніх насамперед належать: добросовісність, розумність і справедливість поведінки суб'єкта суспільно-правових відносин.

Однією з найчастіше вживаних характеристик поведінки, що здійснюється у межах формальних вимог закону, але з порушенням об'єктивного (справжнього) балансу потреб (інтересів) різних суб'єктів суспільних відносин, є її несправедливість. **Метою** статті є спроба здійснити загальний огляд й аналіз поняття справедливості з точки зору філософії та права й, у результаті, встановити особливості та закономірності її застосування для виявлення і характеристики зловживання правом.

Існуючі інтерпретації справедливості. Перші спроби осягнути сутність справедливості були здійснені ще у Давній Греції, Римі та Китаї, а пізніше й християнськими філософами [детальніше про це див., напр.: 1, с. 105-107; 2, с. 637; 3, с. 197-200]. У період Середньовіччя, Ренесансу та Нового Часу у класичній європейській свідомості під впливом основних ідей християнства та здебільшого класичної грецької філософії було сформовано три основні концепції справедливості (зрівнювальної, розподільчої, відплачувальної) [1, с. 107-108]. На сучасному етапі розвитку філософії, при інтерпретації справедливості

як певної “чесноти”, “правила” [1, с. 108], було сформовано такі три найбільш значущі її концепції: справедливість як а) чесність (Дж. Роулз), б) теорія вимог (Р. Нозік) і в) як обмін (О. Геффе) [детальніше про кожну з них [1, с. 110, 118; 4, с. 98]. Потреба в дещо іншому аспекті оцінки та дослідження справедливості обґрунтовується у католицизмі: “Специфічною особливістю католицького розуміння справедливості як християнської природно-правової засади стала ідея “моральної недостатності” цього принципу...” [4, с. 99–100]. В останні роки справедливість як принцип права також була об’єктом детальних дисертаційних досліджень [див., зокрема: 5]

Не лише цікавими, але й перспективними для подальших філософсько-етичних та правових пошуків сутності справедливості видаються найсучасніші результати досліджень японських вчених-нейрофізіологів. Вони, зокрема, експериментально встановили, що “соціальна справедливість здійснюється на рівні підкірки головного мозку, а не кори. Вона не підлягає когнітивному контролю зі сторони кори. Тому несприйняття нерівності – це явище не свідоме, а інтуїтивне, автоматичне” [див., напр.: 6]. Схожого висновку дійшли й стосовно моральних оцінок загалом. Іншими словами, такі дослідження наводять на думку, що справедливість є почуттям, а не розумною (у власному значенні цього слова) реакцією (поведінкою) людини (як тут не згадати про “внутрішній моральний закон” І. Канта, “сумління” як внутрішній моральний “голос” людини, який, як інколи стверджується, є універсальним для всіх людей тощо – можливо це все якраз і є свідченням існування спеціалізованих ділянок мозку, в яких “записана” відповідна інстинктивна інформація).

Такі висновки, між іншим, можуть стати основою для “глобального” перегляду та переоцінки багатьох уявлень про справедливість, що ґрунтувалися на її сприйнятті як розумного (у т. ч і насамперед, сформованого культурою) начала. Більше того, ці результати досліджень мимоволі наводять на думку, що для підвищення рівня справедливості у суспільстві потрібно більшу увагу приділяти виховуванню саме “ірраціональних” почуттів (у першу чергу, таких чуттєво-трансцендентальних ідеалів як любов, милосердя тощо, за які ратують, як зазначалось вище, у католицькій церкві). Між тим, вважаємо, не слід відкидати соціальний чинник у формуванні уявлень про справедливе. Природна (біологічна) здатність людини до оцінки суспільних явищ як справедливих лише створює передумови, окреслює рамки, формує засади такої оцінки, а остаточне змістовне наповнення останньої є виключно результатом соціалізації індивіда.

Слушною, на наш погляд, є позиція О. Дробницького, який стверджував, що: “філософсько-етичне усвідомлення справедливості ґрунтується на її деонтологічному та аксіологічному значеннях: на розумінні справедливості як належного стану речей та водночас як цінного, “благого” стану, що виступає немовби конкретизацією добра” [4, с. 98]. Отож, для з’ясування та детальнішого аналізу сутності цього явища видається за можливе зосередитись на деонтологічному та аксіологічному його аспектах. Розпочнемо з останнього.

Аксіологічний аспект справедливості. У філософській та юридичній літературі часто наголошується саме на “ціннісному характері справедливості” [1, с. 105], стверджується, що “справедливість відносна” і являє собою “виключно суб’єктивне поняття” [7, с. 27], а тому, власне, концепція соціальної справед-

ливості є змінюваною [8, с. 174]; більше того, вона є цінністю із пріоритетним значенням [1, с. 108-109, 112].

Одним зі способів з'ясування сутності справедливості в її аксіологічному аспекті є, на наш погляд, визначення, по-перше, суб'єктів, по-друге, предмета відповідної оцінки та, по-третє, її якісних характеристик. Іншими словами, потрібно відповісти на питання: 1) хто оцінює певне явище (насамперед, соціальне) як справедливе? (а це одночасно буде відповіддю на питання: хто відповідно є суб'єктом справедливих відносин (суб'єктом справедливості)?); 2) що саме (яке соціальне явище) є предметом такої оцінки (тобто яке соціальне явище можна оцінити як справедливе)?; 3) які засади та критерії оцінки справедливості? (що відразу буде відповіддю на запитання: на яких засадах мають ґрунтуватися відповідні справедливі соціальні явища?).

Суб'єктами оцінки певної поведінки, суспільних відносин, соціального становища чи будь-якого іншого соціального явища можуть бути а) їх безпосередні учасники (власне суб'єкти (індивідуальні чи колективні); сюди відносяться як ті, що здійснюють певну поведінку, наслідки якої оцінюються на предмет їх справедливості, так і ті, що зазнають впливу (позитивного чи негативного) від таких наслідків) і б) сторонні "спостерігачі" (індивідуальні чи колективні суб'єкти тієї ж або іншої соціальної спільноти, котрі не зазнають безпосереднього чи відносно віддаленого впливу від оцінюваного соціального явища; чи спеціально-створені та уповноважені ними для здійснення такої оцінки суб'єкти (зокрема, деякі правозастосовчі органи, серед яких є і суд)). Зважаючи на "зацікавленість" першої групи суб'єктів у результатах оцінки деякого соціального явища як справедливого чи, навпаки, несправедливого, істинним (справжнім, адекватним, об'єктивним тощо), як правило, вважається оцінка суб'єктів саме другої групи, проте не всіх, а лише тих, які уповноважені здійснювати таку функцію. Викладене вище, дає змогу розрізнити суб'єктивний та об'єктивний види (різновиди) справедливості.

Предметом згаданої оцінки є потреби (інтереси) різних суб'єктів суспільних відносин, а точніше – створення умов для задоволення та реальне задоволення таких потреб (інтересів).

Відповідь на останнє – третє – запитання безпосередньо пов'язана із деонтологічним аспектом справедливості, котрий часто відображається поняттям "належного". Проте, як видається, це поняття не є єдиним, яке вказує на деонтологічну сторону справедливості та й, з огляду на його абстрактність та багатозначність, навряд чи варто використовувати його без належного пояснення та конкретизації.

Деонтологічний аспект справедливості. Майже у всіх наведених вище дефініціях чи характеристиках явища справедливості наголошується на деякому співвідношенні, узгодженні тощо різних предметів оцінки. Відтак, ми припускаємо, що "належність" як основна складова сутнісної характеристики деонтологічного аспекту справедливості полягає в "істинному", "відповідному" узгодженні (порівнюванні тощо) відповідних предметів оцінки (потреб (інтересів) суб'єктів суспільного життя). Більше того, аби у результаті бути "істинною" та "відповідною" така оцінка повинна ґрунтуватися на охарактеризованих нижче принципах (засадах): 1. кожний суб'єкт суспільних відносин володіє рівнозначною з іншими однovidовими суб'єктами цінністю; 2. кожний суб'єкт суспільних відносин по-

винен отримувати суспільні блага відповідно до власних якостей, здібностей та заслуг (діянь); 3. суспільні відносини повинні бути етично насиченими; 4. оцінка справедливості суспільних відносин повинна бути пропорційною і збалансованою, тобто розумною.

Підсумовуючи характеристику аксіологічного та деонтологічного аспектів справедливості можна ствердити, що загальною словесною формулою, котра відображає їхній взаємний зв'язок, є "адекватна збалансованість оцінки" власних (одними суб'єктами) та інших суб'єктів потреб (інтересів).

Правова справедливість. Керуючись метою нашого дослідження, нижче ми спробуємо більш детально проаналізувати правову справедливість. Виконати таке завдання можливо лише через встановлення ролі справедливості для права, її співвідношення з правом, характерних особливостей правової справедливості тощо.

А) *Право і справедливість.* Поняття справедливості у багатьох мовах світу, у т. ч. українській лежить в основі утворення самого слова "право" [див. напр. дослідж. Т. Дудаш: 9, с. 104-105, 110-111]. Часто у літературі зустрічаються думки про те, що справедливість є властивістю, якістю права, за її допомогою навіть дають дефініції праву [10, с. 55]. Одним із найвідоміших прихильників такої точки зору був В. Нерсесянц: "Право вже за визначенням є справедливим, а справедливість – це внутрішня властивість і якість права" [1, с. 121]. З іншого боку стверджується, що визначення права через справедливість, з огляду на неоднозначність можливих її тлумачень, матиме наслідком значний плюралізм праворозуміння: "За такого підходу, доведеного до його логічного завершення, терміни "право" і "справедливість" неминуче стають мало не синонімами, які позначатимуть одне поняття про одне і те ж явище. А оскільки змістовно-конкретна інтерпретація справедливості є неоднозначною, то таке праворозуміння стає засадничо приреченим на неунікнений, непереборюваний плюралізм" [10, с. 55]. Іншими словами, у суспільстві вимога справедливості, як відомо, інтерпретується неоднозначно; "хіба не буде у такому випадку стільки варіантів права, скільки вимог справедливості?" [11, с. 43].

Близьким, хоч і не тотожним, до поглядів В. Нерсесянца є уявлення про справедливість як про ціль (мету), ідею тощо права [див., напр.: 7, с. 27; 11, с. 57]. В охарактеризованому вище контексті справедливість не ототожнюється лише з правом, не пов'язується лише з ним і не виводиться з нього, тлумачиться більш самостійно, ніж в попередніх поглядах, та значною мірою ґрунтується на загальних філософських (у т. ч. морально-етичних) засадах. Така інтерпретація справедливості впливає насамперед із відповідних уявлень про гідність людини. Остання виступає в ролі незмінного, абсолютного та невідчужуваного від людини мінімуму її соціально-антропних властивостей, котрий є підставою для визнання рівності (передусім моральної) всіх людей. У тому випадку, якщо така гідність (а отже, й справедливість) повною мірою гарантується правом, його можна вважати справедливим.

Очевидним є те, що не всі ті явища соціального життя, котрі ми називаємо правом, є справедливими (відповідно до викладеного вище розуміння). Така справедливість стосується лише деякої частини права з "ідеальними" характеристиками. Продовженням цієї думки може слугувати міркування Ж. Дабена і

Ж.-Л. Бержеля про те, що "існує справедливість, яка не обов'язково є справедливістю законів" [12, с. 61]. Формалізованість останніх часто є причиною їх недосконалості, неправильного тлумачення, а відтак і використання не за призначенням.

Тим "ідеальним" правом, для якого властивою є справедливість, слугує природний різновид (тип) права, в якому стверджується "про існування ідеалу вищої справедливості, такої справедливості, яка є вищою від позитивного права та переважає над владою та над самим законодавцем... Загальною основою різних "природно-правових" тенденцій виступають декілька фундаментальних ідей"... Однією з них є "ідея, відповідно до якої прагнення до (ідеальної) справедливості є первинним стосовно до поваги (реальних) законів" [12, с. 41].

При цьому потрібно наголосити на тому, що справедливість не слід отожднювати з правом, навіть з його природним різновидом. Справедливість не може бути синонімом права, оскільки вона є більш ідеальним поняттям, ніж право; останнє, з-поміж іншого, а) зумовлене суб'єктивними інтересами (а тому відображає розуміння справедливості лише частиною суспільства); б) неправильно сформульоване у позитивних нормах права, а це не дає підстав справедливо вирішити ту чи іншу проблему; в) неправильно тлумачиться та застосовується правозастосовчими органами (які, знову ж таки, відображають інтереси лише частини суспільства) тощо, а тому не завжди може бути критерієм справедливої оцінки.

Справедливість не може бути ототожнена з правом ще й тому, що вона не має власної онтичної сутності, вона не є самостійною, відокремленою субстанцією, а є, "всього-на-всього", властивістю права: "Справедливість сама по собі не є окремим, "автономним" явищем соціальної дійсності, а становить лише властивість тих чи інших явищ – причому таку властивість, яка "приписується" їм у результаті оцінювального пізнання їх значимості (тобто змісту їх впливу) для життєдіяльності певних суб'єктів... Справедливість (або ж, навпаки, несправедливість) не утворює самостійної денотативної віднесеності; а у ролі останньої виступає, у даному випадку, якраз те явище, якому притаманна саме така значимість" [9, с. 110].

Ідея справедливості, уявлення про справедливе, будучи не лише одним із критеріїв оцінки істинності (правильності) права, але й таким критерієм, що застосовується для оцінки поведінки із конкретними наслідками, котрі вплинули певним чином на задоволення потреб (інтересів) суб'єктів права, є "автономним" (або навіть "незалежним") від нього (насамперед, формалізованого, позитивованого, позитивного права). При цьому справжнім (природним) правом потрібно вважати те, яке відповідає справедливості, а саме уявлення про справедливість буде істинним (правильним) лише тоді, коли воно узгоджується з відповідними уявленнями більшості суб'єктів певного соціуму. Такі уявлення можуть виявлятися не лише через різноманітні форми опитування та прояву громадської думки (у т. ч. через вибори й референдум), але й при вирішенні конкретних справ уповноваженим правозастосовчим органом (наприклад судом як представником і частиною відповідного соціуму), який є достатньо компетентним у встановленні істинної (об'єктивної) справедливості.

До речі, виходячи саме з такої позиції (а саме: справедливість є характеристикою деякого “ідеального” права) і можна поєднати уявлення В. Нерсисянца про справедливість як властивість права та ідеї про справедливість як ціль (мету) права. Щоправда, уточнивши, що у першому випадку під правом слід розуміти лише природне право чи те позитивне право, котре повністю узгоджується, відповідає природному.

Не можна не звернути увагу (навіть більше – необхідно звернути увагу) на наступне. Як стверджує П. Рабінович, сутність справедливості, як і сутність права, лежить дещо глибше – у потребах (інтересах) відповідних суб’єктів суспільного життя; відтак, і першу, і другу більш доцільно визначати саме через них: “...Сам інтелектуально-духовний процес знаходження, конститування “справедливості”, зокрема, змістовне наповнювання її критеріїв, не є процесом неспричинюваним і невмотивованим. Він об’єктивно зумовлюється низкою обставин, які існують цілком “позитивно”. До них належать, зокрема, – причому нерідко лише в кінцевому підсумку – певні потреби (інтереси). Зважаючи на це, заклики окремих науковців – як зарубіжних, так і вітчизняних, відшукувати право спираючись на лише так звану “трансцендентну” справедливість, є давно відомим засобом ухилення від відповідальності за справжні соціальні наслідки рішень, об’ґрунтованих нею. ...така концепція є дегуманістичною” [10, с. 55–56]. Отже, погоджуючись із таким висновком, можна констатувати, що справедливим є лише те явище соціального життя, котре задовольняє потреби (інтереси) більшості членів відповідного соціуму, а саме створення умов для задоволення таких потреб і є справжнім ідеалом чи ідеєю і метою права, котре на практиці реалізується у вигляді позитивного права.

Підсумовуючи, потрібно зазначити таке. *По-перше*, можна розрізнати справедливість у філософському (у т. ч. морально-етичному), політичному, правовому, соціально-економічному та інших різновидах розуміння. У межах правової справедливості слід виокремлювати природно-правовий та позитивно-правовий підходи: згідно з першим справедливість розуміється як ідея, цінність, котра є вищою за будь-яке об’єктивоване право; а згідно з другим справедливість або взагалі не є предметом ані дослідження, ані нормативного закріплення, або виводиться виключно із джерел чинного позитивного права (законодавства) й ототожнюється із законною справедливістю, законністю тощо. *По-друге*, справедливість є ціллю (метою, ідеєю тощо) позитивованого (об’єктивованого) права та втілюється у природному праві, стаючи такою його властивістю, котра характеризує задоволення потреб (інтересів) більшості суб’єктів певного соціуму.

Б) Правова справедливість в аксіологічному та деонтологічному аспектах. Аби довести до логічного завершення аналіз категорії правової справедливості, вважаємо за доцільне розглянути її, як і у випадку дослідження загальної справедливості, крізь призму аксіологічного та деонтологічного аспектів, користуючись тією ж схемою, тобто даючи відповідь на ті ж запитання.

Суб’єкти оцінки справедливості у праві (у т. ч. справедливості права) та суб’єкти відповідних справедливих чи несправедливих відносин можуть бути двох видів: а) суб’єкти реалізації чи застосування юридичних норм (фізичні, юридичні особи, державні органи тощо), які є безпосередніми учасниками тих правових відносин чи суб’єктами тією правової поведінки, що підлягає оцінці як

справедлива чи несправедлива; та б) суб'єкти застосування юридичних норм, уповноважені оцінювати певні соціально-правові явища, насамперед правову поведінку інших суб'єктів права як справедливу чи несправедливу.

Предметом оцінки відповідних відносин як справедливих є потреби (інтереси) суб'єктів таких відносин, а точніше – створення умов і засобів для задоволення цих потреб (інтересів) та/чи їх реальне задоволення. Перша група вказаних суб'єктів оцінює відповідні соціальні явища як справедливі чи несправедливі залежно від створення можливостей для задоволення та/чи рівня реального задоволення власних потреб (інтересів). Друга ж їх група – констатує, що відповідне соціальне явище є справедливим лише у разі наявності адекватного балансування (порівняння, узгодження тощо) потреб (інтересів) різних безпосередніх учасників певних суспільно-правових відносин (тобто суб'єктів першої групи).

Якісні характеристики оцінки суспільних явищ як справедливих (як і самі принципи, що знаходяться в основі таких суспільних явищ) співпадають із охарактеризованими вище. Проте хотілося би зробити два наступні зауваження, котрі можуть уточнювати чи доповнювати ці принципи.

По-перше, кожен суб'єкт суспільно-правових відносин повинен не лише усвідомлювати неможливість абсолютного досконалого нормативного врегулювання таких відносин та постійну наявність у ньому більших чи менших недоліків, які призводять до виникнення певної несправедливості, але й вживати всіх зусиль для їх усунення, таким чином відновлюючи справедливість. При цьому, незважаючи на те, що через соціальну неоднорідність суспільства стану загальної (повної, абсолютної) соціальної справедливості досягнути не можливо, до цього потрібно прагнути рівною мірою усім суб'єктам суспільно-правового життя.

По-друге, кожен суб'єкт суспільно-правових відносин першої із означених вище груп, який адекватно (реалістично, істинно, розумно тощо) оцінює своє місце серед інших суб'єктів (тобто власну та інших суб'єктів роль для задоволення взаємних потреб (інтересів)), здійснюючи свою поведінку, не може не враховувати їхніх потреб (інтересів). Інакше кажучи, такий суб'єкт завжди повинен збалансовувати (співвідносити, узгоджувати тощо) власні потреби (інтереси) з потребами (інтересами) інших, керуючись при цьому справедливими, на його думку, формалізованими нормами права. Більше того, зважаючи на викладене вище уточнення, таке збалансовування не може ґрунтуватися виключно на формалізованих підставах, але має бути сутнісним, включаючи, зокрема, морально-етичну складову. Саме наявність такого балансу має бути предметом оцінки суб'єктів другої з означених вище груп. Однак і це ще не все. Такі суб'єкти, виявивши відсутність вказаного балансу, зобов'язані “відновити справедливість” за допомогою власного збалансування потреб (інтересів) безпосередніх суб'єктів оцінюваних відносин, засновуючись на тих же – тобто не лише на формалізованих – підставах (як це, наприклад, здійснює Європейський суд з прав людини, про що йшлося вище). Крім того, стан збалансованості, “точка рівноваги” потреб (інтересів) суб'єктів відповідних суспільних відносин (досягнутий самими суб'єктами чи встановлений правозастосовчим суб'єктом) є не лише “наочним вираженням” справедливості, але й втіленням справжніх меж (чи меж здійснення здійснення) суб'єктивних прав.

Основні висновки. Проаналізувавши загальні філософські та окремі правові аспекти справедливості, можна зробити наступні висновки стосовно її зв'язку зі зловживанням правом. 1) Незважаючи на те, що законодавство може заперечувати категорію правової справедливості чи бути й індивідуальним до неї [див., напр.: 12, с. 63], її використання для виявлення у соціальних явищах зловживань правом та подальшого застосування юридичної відповідальності за їх вчинення є необхідним. 2) Будь-яке правопорушення (у т. ч. зловживання правом) є несправедливим, однак характерною рисою зловживань правом є те, що вони одночасно є ще й законними, тобто юридично дозволеними, формально незабороненими. 3) Несправедливість зловживання правом проявляється у такій поведінці індивідуальних чи колективних суб'єктів права, котрі, реалізуючи або застосовуючи юридичні норми, а) неадекватно збалансовують власні потреби (інтереси) з потребами інших суб'єктів або б) неадекватно оцінюють наявність балансу потреб (інтересів) інших суб'єктів та/чи в) не встановлюють адекватний баланс після виявлення його відсутності.

Література

1. Гришук О. Людська гідність у праві: філософські проблеми. К.: Атіка, 2007.
2. Крусс В. Теория конституционного правопользования. М.: Норма, 2007.
3. Малахов В. Етика: курс лекцій: навч. посібник. К.: Либідь, 2006.
4. Рабінович С. Соціально-етичне обґрунтування прав людини: католицька інтерпретація // Українське право, 2005. Ч. 1. С. 94–108.
5. Погребняк С. Основні принципи права (змістовна характеристика). Харків: Право, 2008.
6. Маркина Н. Чувство справедливости живет вне логической зоны мозга <http://www.infox.ru/science/human /2009/12/18/spravedlivost_brain.phtml>.
7. Романов А. Правовая система Англии : учеб. пособие. М.: Дело, 2002.
8. Шайо А. Злоупотребление основными правами, или парадоксы преднамеренности // Сравнительное конституционное обозрение, 2008. № 2. С. 162–182.
9. Права людини: соціально-антропологічний вимір. Колективна монографія // Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Академії правових наук України. Серія І. Дослідження та реферати. Випуск 13. Львів: Світ, 2006.
10. Рабінович П. Соціально-природна правова система суспільства (спроба загально-теоретичної характеристики) // Українське право, 2008. Ч. 1. С. 48–60.
11. Рабинович П. Социалистическое право как ценность. Одесса: Юридична література, 2006.
12. Бергель Ж.-Л. Общая теория права. М.: NOTA BENE, 2000.

**JUSTICE AND THE ABUSE OF RIGHT PROHIBITION:
PHILOSOPHICAL AND LEGAL ASPECT**

Taras Polianskyi

Ivan Franko National University of Lviv,
Universytetska Str., 1, Lviv, 79000, Ukraine,
E-mail: polianskyi.t@gmail.com

Those philosophical and legal aspects of justice which are essential for evaluation of socio-legal importance of such law realization that could turn out to be abuse of right are being analysed. It is asserted that for the right qualification of behaviour as abuse of right the statement of its unjustness is necessary. The latter is being interpreted as absence of needs (interests) balance between different subjects of legal relations.

Keywords: abuse of right, justice, natural law, balance of needs.

Стаття надійшла до редколегії 2.06.2010

Прийнята до друку 16.06.2010